

Middeleeuwse belastingheffingen: gruit-, hop- en bieraccijns (III)

AAFJE H. GROUSTRA

Dit is het laatste deel van een drieluik over middeleeuwse belastingheffingen. Deze bijdrage gaat over de accijns op bier. Deel I, over de accijns op gruit, verscheen in Zutphen 4-2010 en deel II, over de accijns op hop, verscheen in Zutphen 1-2011.

Bier was in de late middeleeuwen de volksdrank bij uitstek geworden. Vermoedelijk heeft men gemerkt dat bierdrinkers minder kans hadden op ziekten dan waterdrinkers. Het brouwproces houdt in dat water gekookt wordt. De essentie van het bier brouwen bestaat uit de omzetting van zetmeel uit granen in suikers, die na gisting in een drank veranderen met een zeker alcoholpercentage.

Het bier brouwen ging als volgt:

Het graan werd in grote stenen bakken in water gelegd, zodat het ging ontkiemen. Na enkele dagen werd dit proces stopgezet. Dat kon gebeuren door het ontkiemde graan te drogen op speciale zolders, *dennings* genoemd. Diverse steden stelden aan de brouwers de eis dat er een minimale oppervlakte van vijf roeden zolderruimte beschikbaar moest zijn om het ontkiemde graan, *mout*, te kunnen drogen. Wilde de brouwer het verkregen mout langer bewaren, dan werd het op een eest gelegd om te roosteren. Die bestond uit een raster van wilgentenen, waaronder een matig vuur brandde. De smaak van het bier werd door het roosteren voller en de kleur van het bier werd donkerder.

Mout

Anders dan velen denken is het mouten een duidelijk onderscheidbaar proces binnen de bierbereiding. Mout is een halffabriicaat; dat is het nu nog. Brouwers betrekken mout van een mouterij. Als men beseft dat een eenvoudige brouwerij doorgaans is vergeven van gisten (en meer), is het begrijpelijk dat ook in de middeleeuwen brouwers mout veelal van anderen betrokken,

namelijk van *gruytsters*. Van de mout werd beslag gemaakt door toevoeging van warm water. Een beslagkuip kon ongeveer tweeduizend tot achtentwintighonderd liter bevatten. De kuip was vaak gemaakt van dennenhout met ijzeren duigen eromheen. Dat beslag was dus een mengsel van moutsuikers, nog niet omgezet zetmeel, en enzymen die de hittebewerkingen hadden doorstaan. Om te zorgen dat zo veel mogelijk zetmeel in suikers werd omgezet, moest de brouwer flink roeren. Daarna werd het beslag gefilterd door onder in de kuip, waar zich het aftappunt bevond, stro te leggen en de kraan open te zetten. Het residu van het brouwsel (*bostel*), dat in de kuip achterbleef, kon nog een tweede of derde keer worden gebruikt door er warm water overheen te gooien. De gefilterde vloeistof (*wort*) werd vervolgens naar de brouwketel overgebracht. Een brouwketel kon ruim vijfduizend liter bevatten. De brouwketel werd vervolgens verhit op een groot vuur, gestookt in een stevige onderbouw van metselwerk. Het wort werd gekookt, wat tot gevolg had dat – naar we nu weten – de werking van de enzymen definitief werd gestopt en de vloeistof werd gesteriliseerd. In deze fase van het

brouwproces werd eventueel hop aan de vloeistof toegevoegd. Na het koken van het gehopte wort leidde de brouwer de vloeistof in ondiepe bakken om af te koelen. Als het bier voldoende was afgekoeld, werd het naar een *gijlkuip* overgebracht, waar de hoofdgisting plaatsvond. Bij ieder brouwsel werd gist toegevoegd. Waarschijnlijk deed men dat door eerder gebrouwen bier (waar gistcellen in zitten) toe te voegen; het kan ook dat de gist er 'vanzelf' in kwam. Het wemelt immers van gistcellen in een brouwerij. De suikers werden dan omgezet in alcohol.

Het gistingsproces

Het gistingsproces kon op twee manieren verlopen, een bovengisting bij 10 tot 20 °C en een ondergisting bij 5 tot 10 °C. De laatste gistingsmethode werd vooral in de winter toegepast. Bier waaraan hop en extra gist was toegevoegd, kon alleen in het winterseizoen tussen 1 oktober en 1 mei worden geproduceerd. Een ondergisting heeft zeven tot tien dagen nodig; een bovengisting verloopt sneller en heeft slechts drie tot zes dagen nodig.

Als de gisting ten slotte klaar was, werd het bier in vaten geschept. De vaten werden van tijd tot tijd bijgevuld en de vloeistof werd allengs helderder. Het spongat van de vaten bleef zo lang open tot de nagisting was uitgewerkt. Daarna werden de spongaten gesloten en kon het bier worden verkocht.¹

Op dit punt aanbeland begon de kwaliteitscontrole van de Zutphense gildemeesters en het vaststellen van de te betalen *brouwbelasting*. Op het brouwen van bier

werd per vat een accijns geheven van vier Vlaamse groten, die aan de stedelijke accijnsmeester werden betaald. De vaten werden na controle verzegeld, en dienden dan nog vier tot veertien dagen te rusten alvorens het bier mocht worden vervoerd.²

Inkomsten brouw- en tapaccijns

Het aantal brouwers in Zutphen was rond het midden van de vijftiende eeuw gestegen tot 23. De inkomsten voor de stad uit de brouwaccijns verdriedubbelden in de periode van 1400 tot 1500 namelijk van 937 pond tot 3020 pond.³ Tot 1461 werd de brouwaccijns verpacht aan de hoogstbiedende, daarna inde een ambtenaar van de stad de accijns op basis van een jaarloon van dertig pond. Deze accijnsmeester droeg de inkomsten over aan de onderrentmeester. Uit de jaarcijfers van de onderrentmeesters na 1461 blijkt niet dat de inkomsten daardoor stegen. In de regering van hertog Karel van Egmond (1492-1538) werden zelfs hertogelijke ambtenaren ingeschakeld, zoals hierna zal worden uiteengezet.

De vaten bier, die na een rustperiode van ten minste veertien dagen door de brouwers aan herbergen, taveernen, particulieren of schepen werden verkocht, lagen opgeslagen in kelders en mochten niet door de brouwers zelf worden vervoerd. Dit werd gedaan door beëdigde bierdragers, die van stadswege waren aangesteld. Het aantal te vervoeren vaten werd geteld en voor het dragen moest worden betaald, waardoor een extra controle op het aantal vaten gebrouwen bier door de stad mogelijk werd. Het bier moest namelijk geleverd worden in tonnen die de stad had

1 V.T. van Vilsteren, 'Leven in de brouwerij, een 16de-eeuwse brouwer op de vingers gekeken', in: *Bier geschiedenis van een volksdrank* (Amsterdam 1994) pp. 61-71; Doorman, *De middeleeuwse brouwerij*, p. 45.

2 Doorman, *De middeleeuwse brouwerij*, p. 50.

3 Koppers & Van Schaik, 'Levensstandaard en economie', pp. 30-31 Tabel V; RAZ, archiefnr. 1 (OAZ), inv.nrs. 866-923.

goedgekeurd en die te herkennen waren aan het stedelijke brandmerk.⁴

De kopers binnen en buiten de stad, herbergiers, particulieren en anderen kregen vervolgens te maken met de belasting op het tapen van bier. De tapaccijns werd vóór 1461 verpacht aan de hoogstbiedende. Daarna werd deze accijns door een stedelijke ambtenaar geïnd, zoals hiervoor gezegd. De tapaccijns werd geheven op alle gruit-, hop- en buitenlands bier dat voor consumptie bestemd was.⁵ Voor het bier dat in en buiten de stad werd getapt, werd een accijns van twee Vlaamse groten per vat geheven.

Het transport

De biervaten die de stad uit gingen, werden bij de poorten gecontroleerd of de accijnzen waren betaald aan de accijnsmeesters. De poortwachters controleerden de betalingsbewijzen. Na controle en ontvangst van de betalingsbewijzen voor de tapaccijnzen werden de tonnen van een brandmerk voorzien. Bedigde dragers brachten de tonnen vervolgens naar gereedstaande wagens of droegen ze in schepen om naar hun bestemming te worden gebracht. Hoe veel het dragersloon voor een vat bier in Zutphen over een bepaalde afstand bedroeg, weten we niet.⁶

Aan de hand van de inkomsten uit de tapaccijns over de periode 1400-1500 zien we dat de bierconsumptie tot 1480 was gestegen. De inkomsten gingen van 706 pond naar 803 pond. De inkomsten uit de tapaccijns bedroegen veel minder dan die uit de brouwaccijns. Er werd dus meer bier geëxporteerd en geconsumeerd. Na 1480 verminderden de inkomsten van de tapaccijns aanzienlijk. In 1500 was dat nog maar 588 pond. Die dalende trend is

ook waar te nemen bij de invoer van buitenlands bier.⁷ In de periode 1473 tot 1492 hielden Bourgondisch-Habsburgse vorsten het hertogdom Gelre bezet.

Accijns op importbier

De accijnzen op geïmporteerd bier, meestal aangeduid als *Hamburger bier*, werden gedurende de vijftiende eeuw door Zutphen verpacht. Met 'Hamburger bier' bedoelde men de geïmporteerde biersoorten uit de buurt van Hamburg of bieren die op Hamburgse wijze waren gebrouwen.

Vóór 1464 vermeldden de onderrentmeestersrekeningen geen verpachtingen van de Hamburgerbieraccijns. Toch werden er vóór 1464 in Zutphen biersoorten gedronken die buiten Zutphen danwel buiten het hertogdom Gelre waren gebrouwen.⁸ Het Hamburger bier viel in de periode 1464 tot 1470 blijkbaar goed in de smaak bij de Zutphense burgers. Hoe veel er geïmporteerd werd, is niet in de onderrentmeestersrekeningen verantwoord.

De importaccijnzen die na 1464 werden opgeschreven, wekken de indruk dat verpachting de moeite waard was. De onderrentmeesters noteerden dat in 1464 de pacht 462 pond bedroeg, in 1467 450 pond en in 1469 420. Daarna daalden de opbrengsten. Mogelijk was dit het gevolg van het in productie nemen van het *koytebier*. Dit bier, dat in Holland al veel langer werd gebrouwen, werd door de Zutphense brouwers benut om hun concurrentiepositie te verbeteren. Koytebier werd gemaakt van haver, tarwe en gerst zonder toevoeging van hop of gruit. Het bier was relatief goedkoop, maar was slechts kort houdbaar.⁹

Hoeveel accijns men betaalde voor een vat

4 R.J. Yntema, 'Allerhande bieren, over biersoorten en hun distributie tussen de 14de en de 19de eeuw', in: *Bier geschiedenis van een volksdrank*, p. 93, met een afbeelding van het stedelijke brandmerk van Nijmegen uit de 17de eeuw.

5 Schaik & Kuppers, 'Levensstandaard en stedelijke economie', p. 35.

6 Pijnacker Hordijk, *Rechtsbronnen der stad Zutphen*, p. 93.

7 Schaik & Kuppers, p. 30 en 35.

8 Pijnacker Hordijk, *Rechtsbronnen*, p. 92-93.

9 Kuppers, *Stad in stagnatie*, p. 66; RAZ, archiefnr. 1 (OAZ) inv.nr. 902.

buitenlands bier werd voor het eerst opgetekend in de veertiende-eeuwse keuren van de stad in het *Kondichboek*. De tapper betaalde voor het *uytlandes bier* aan de rentmeester zes Vlaamse groten per vat als ze van de stadskraan waren gelost, en vervolgens nog één Vlaamse groot accijns aan de rentmeester.¹⁰ Bij de verpachtingsvoorwaarden een eeuw later, in 1488, betaalden de tappers per vat zes witstuivers *vanden hamborger byer ind allen anderen byer dat van oestwart of anders averkomt*.

Als een tapper de accijnsbelasting ontdukte, verloor hij zijn partij bier en kreeg hij bovendien een boete van vijf pond. Een tapper die buitenlands bier schonk, mocht geen binnenlands bier tappen. Bij overtreding kreeg hij eveneens een boete van vijf pond.¹¹ In 1493 bepaalden de schepenen van Zutphen dat in geen enkele taveerne waar *koytebier* werd geschonken, buitenlands bier mocht worden verkocht.¹²

Accijnsheffing voor hertog Karel

In 1492 keerde Karel van Egmond, hertog van Gelre en graaf van Zutphen, na negentien jaar krijgsgevangenschap in de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk terug in Gelre. Bij zijn terugkeer trof hij geen florissante financiële situatie aan. Twee Bourgondische overheersingen (1473-1477 en 1480-1492) hadden het vorstendom dusdanig van zijn financiële reserves en inkomsten beroofd dat de jonge hertog een lege schatkist aantrof.

Aan het begin van 1495, op 15 januari en 4 februari, vergaderden de vier kwartieren in Arnhem om de krappe financiële middelen van de hertog te bespreken. Men besloot een extra belastingheffing aan de vorst toe te staan in heel Gelre van *eynen redelicke assys opt byer geordinyert tot behoiff myns genedigen heren*.¹³ Op de vergadering van 15 januari werden enkele maatregelen voorgesteld die inhielden dat:

- de brouwers op het platteland voortaan een half vuurijzer en de tappers een heel vuurijzer accijns zouden betalen per vat bier;
- de tappers voor het bier dat in de steden van Gelre gebrouwen werd een heel vuurijzer en de tappers buiten de steden twee vuurijzers moesten betalen.¹⁴

De accijnsheffing zou voor de duur van zes jaar gelden. De hertog beloofde op zijn beurt alle privileges van de gevestigde brouwers te eerbiedigen. Alle *ongewoontlicke* brouwerijen, zoals op kastelen van lokale heren, maar ook op zijn eigen kastelen, werden verboden. De hertog gaf zelf het goede voorbeeld. Hij liet de brouwketels van zijn eigen hertogelijk kasteel Rosendael (bij Velp) naar Arnhem overbrengen.

Op 4 februari 1495 bespraken de afgevaardigden van de vier kwartieren op de landdag de besluiten over de invoering van de nieuwe bieraccijns. Het resultaat van het overleg werd op 6 februari

10 Pijnacker Hordijk, *Rechtsbronnen*, p. 92-93.

11 RAZ, archiefnr. 1 (OAZ), inv.nr. 1371 f. 3r. Een witstuiver, meestal *albus* genoemd, ontleende zijn naam aan de kleur die de munt had; Koppers, *Stad in stagnatie*, p. 65.

12 Idem, inv.nr. 1371 f. 8.

13 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, dl VI-I (Arnhem 1859) oorkonde nr. 117 dd 20 november 1494. Nijhoff geeft deze datum op als correct. Dat is niet juist. Pontiaansdag werd in Gelderland gevierd op 14 januari volgens de Utrechtse heiligenkalender en niet op 19 of 20 november. De vergadering werd op 15 januari 1495 gehouden; De tweede vergadering vond plaats op 4 februari 1495. Gelders Archief Hertogelijk Archief (GA HA), inv.nr. 1051.

14 Oorspronkelijk een Bourgondische munt ter waarde van twee groten of één stuiver. Zie P.O. van der Chijs, *De munten der voormalige Graven en Hertogen van Gelderland tot aan de pacificatie van Gent*, (Haarlem 1853) pp. 89-90.

bekendgemaakt. Op het platteland mocht geen bier meer worden gebrouwen. In de kleine heerlijkheden, zoals Bronckhorst en Bergh, mocht uitsluitend *drinckbier* worden gemaakt voor eigen gebruik en niet voor de verkoop.

Alle tappers in de steden betaalden op het binnenlands gebrouwen bier een half vuurijzer per vat bier en de tappers buiten de steden een heel vuurijzer. De tappers in de steden betaalden voor bier dat buiten hun eigen stad was gebrouwen een heel vuurijzer.

De accijnzen werden aan de poorten van de steden betaald op in- en uitgaande vaten, en door hertogelijke accijnsmeesters geïnd. De belastingmaatregel zou voor zes jaar gelden. De belastingmaatregel zou in de plaats komen van de andere belastingen: de ponschattingen, de ruitergelden (betalingen voor soldaten) en andere heffingen.¹⁵

Hertogelijke accijnsmeesters

Op 17 februari 1495 stelde de hertog in de vier kwartieren accijnsmeesters aan. Voor het kwartier van Zutphen werden Berend van Holthuizen en Werner Lerink aangewezen om de nieuwe belastinggelden te innen. In hun aanstellingsbrief stond dat zij zowel dagelijks als wekelijks moesten opschrijven hoeveel bier in de stadstaveernen werd getapt en uitgevoerd en door wie het bier was gebrouwen. Voor het vervoer moesten de schepenen gezworen dragers aanstellen en door de accijnsmeesters laten beëdigen. De brouwers mochten zelf geen bier tappen. De overheden vonden blijkbaar het risico te groot, dat *die assijse dair by verduystert solde werden*.¹⁶ De onderrentmeester van Zutphen, Arnt van

Fuyrden, had aan het begin van 1495 de jaarlijkse verpachtingen van de accijnzen op de gebruikelijke manier reeds gedaan. De Hamburgerbieraccijns was reeds verpacht aan de hoogstbiedende, Evert Salyck, voordat de nieuwe belastingmaatregel van kracht was geworden. De magistraat van de stad was nu verplicht om de pachtsom voor Salyck te verlagen met 25 pond. Hij mocht de accijnsinning voor een jaar behouden, maar werd verplicht elk vat ingevoerd bier te noteren. De stad kon dan na afdracht van de pachtsom en de notering van het aantal vaten de vuurijzeraccijns, zoals de belasting werd genoemd, aan de accijnsmeesters afdragen.¹⁷

De belofte van de hertog, in 1495 gedaan, om de belastingheffingen aan zijn onderdanen in de vorm van ponschattingen tot een minimum te beperken en daarvoor een zesjarig bieraccijns te heffen, bleek loos. De kosten om het hertogdom tegen de aanvallen van de Bourgondisch-Habsburgse vorsten te verdedigen bleken telkens veel hoger uit te komen. Op de landdag van 3 april 1501 stonden bannerheren, ridderschappen en steden de vorst opnieuw een ponschatting toe, die achtduizend gouden guldens per jaar moest opbrengen én een bieraccijns voor de duur van zes jaar. De hertog beloofde opnieuw de rechten en de vrijheden van de Gelderse onderdanen te handhaven en uit te breiden. De heffing op de bieraccijns werd over een groter deel van de bevolking omgeslagen. Voortaan betaalden niet alleen de tappers op het platteland van elk vat binnenlands gebrouwen bier één vuurijzer, maar ook de vaten bier die gekocht werden voor kraamvisites, bruiloften of die gedronken werden tijdens gildemaaltijden. Op het bier dat van buiten

15 Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, dl VI-I oorkonde nr. 122; Gelders Archief, Hertogelijk Archief, inv. nr. 10 Liber III f. 149-150.

16 GA HA inv.nr. 144 uitgaande brieven van hertog Karel dinsdag na Valentijnsdag 1495; Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, dl VI-I oorkonde nr. 124.

17 RAZ, archiefnr. 1 (OAZ), inv.nr. 1371, f.8.

Gelre kwam of bier dat op het platteland danwel in de kleine heerlijkheden werd gebrouwen, betaalde men twee vuurijzers per vat. Steden die zelf de bieraccijnzen wilden innen, konden het recht daartoe van de hertogelijke rentmeester afkopen.¹⁸

*Ordinancy op dye byer zysen 1495*¹⁹
(bron: Regionaal Archief Zutphen)

Ten slotte

De heffingen van de bieraccijnzen, die vóór 1492 uitsluitend stedelijke aangelegenheden waren, werden na 1495 steeds meer het domein van de hertogelijke administratie, en de inkomsten ervan vloeiden in de hertogelijke kas. De afgevaardigden van de vier kwartieren hebben dit bij de beraadslagingen waarschijnlijk nooit zo voor ogen gehad. Zij meenden met hun toestemming om ponschattingen en bieraccijnzen te heffen invloed en controle op de hertogelijke financiën te hebben verkregen. De belofte om de bieraccijnzen slechts voor zes jaar in te voeren bleek een open deur om de periode telkens weer met zes jaar te verlengen.

18 Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, dl VI-I oorkonde nr. 329; RAZ, archiefnr. 1 (OAZ), inv.nr. 2335.

19 Gelders Archief, Hertogelijk Archief, inv.nr. 1051 f.4r.

Boeksignaleringen

FEMIA SIERO

J.E. van der Pluijm: *Groenlo in de Tachtigjarige Oorlog. De Achterhoek als strijdtoneel 1567-1627.* **Groenlo, 2010**

Om een goed inzicht in de geschiedenis van Groenlo te kunnen geven wordt ook het bredere regionale verband in deze publicatie nader belicht. Zo komen dan ook de gebeurtenissen in het voormalige Kwartier van Zutphen tijdens de Opstand ruim aan bod. In deze uitgave wordt volstaan met de geschiedenis van de eerste zestig jaren van de Tachtigjarige Oorlog. Dit vanwege het feit dat na de verovering van Groenlo in 1627 de Opstand daar verder nauwelijks meer een rol heeft gespeeld.

Henk Kleinhout: *Clarinet Shuffle: de geschiedenis van de Rivertown Dixieland Jazzband 1949-1969: een jazzorkest uit de IJsselstreek.* **Hengelo, 2010**

De uit Zutphen en Deventer afkomstige

Rivertown Dixieland Jazzband was eind jaren vijftig, begin jaren zestig het belangrijkste oudestijl jazzorkest buiten de Randstad. Ontstaan als een soort schoolorkestje ontwikkelde de band zich tot een formatie die alom furore maakte, vooral in oostelijk Nederland maar ook in West-Duitsland.

Geschiedenis van Gelderland: de canon van het Gelders verleden. **Zutphen, 2010**

Historisch overzicht vanaf de prehistorie tot heden aan de hand van vijftig belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen.

Touwtrekvereniging Treklust 1960-2010: 50 jaar touwtrekken in Warnsveld.

Warnsveld, 2010

In dit boek wordt het reilen en zeilen van touwtrekvereniging Treklust weergegeven – hoe de vereniging leeft, heeft geleefd en zal doorleven.

J.E. van der Pluijm

Ordinan^{dy} op dye Byer zysen

Heerkomen ind averdraigen by den bannerheren, ritterschap ind frunden vanden steden der lande van Gelre ind der greeffschappe van Zutphen opter dachfairt dess goensdaiges post purificatione Marie anno XCVo (4 februari 1495) to Arnhem gehalden opt punt vander onderhaldinge myns genedigen heren staitz ind daigelixschen kosten

Item inden iersten datmen van nuu voirtain van elcken vat byers dat bynnen den steden slantz van Gelre in der greeffschappe van Zutphen gebrouwen weere ind inden steden dess selven lantz getapt wurde sall der tepper aff geven eyn halff vueryseren tot behoiff onss genedigen heren staitt ind daigelixschen kosten

Item van elcken vat byers dat bynen der vurscreven stede slantz van Gelre ind van Zutphen gebrouwen weere ind buyten gevuert ind getapt wurde sall dye tepper affgeven eyn heell vueryser ind dye zys betailen aender poirten der stede dair hy dat uytfuert

Item alle teppers bynnen den steden sullen geven ind betailen van elcken vat byers dat zy tappen ind buyten myns genedigen heren steden gebrouwen weere, eyn heell vueryseren

Item alle teppers opten platten lande sullen geven ind betailen van elcken vat vreemde byers dat zy tappen ind bynnen den steden der lande van Gelre ind van Zutphen nyet gebrouwen en weere drye vuryseren

Item so en sall men egheen byer brouwen opten platten lande omb dat voirt te verkoipen by een peen datmen vanden steden weegen die ketelen mach laten halen ind dair to by eenre penen van thien enckele gulden onsen genedigen heren to verbroicken so duck dat geschieden ind dye drinckbyer op oeren huysse brouwen ind drincken dan dat nyet voirt slyten noch buyten verkoipen.²

Beheltelicken in alle stede assyzen van altz ind dess men to onraide in den steden vur tgemeyn best averdraigen ind opgesatt heefft off opsettende wurdt voirt to gain ind daer nyet hynderlick in to wesen

Item dat men van wegen onss genedigen heren ind der lantscappen ind steden hyr to ordiniert in elcken vyerdell eynen gueden eerbaeren geloifflicken geerffden manne om deze pennynge van der vurgeruerten assyzen tontfangen ind die by oen te halden in elcker hoiffstat to den stait onss genedigen heren ind dat gelycke voil na anpart elcken in synen vyerdell uytgereyckt werde ind off dair wes theyndens synre gnaden onderhaldinge zyns staitz averliep dat te keeren tot loisingen van den domeynen der herlicheit by synre gnaden ind der stede gueden raide

Item deze assyzen solden sess jair lanck nu neestkomende op eynen steffelicken dach aingaende ind soe voirt die sess neeste navolgende jaeren gedurende ind nyet langer ind des brieve ind seell van onsen genedigen heren in bester formen tontfangen ind dat men dairenbynnen die stede ind andersaiten onss genedigen heren mit geenen behulp van schattingen, ruytergelde noch geenen anderen onraide bezweren noch belestigen en sall dan die sess jair lanck die assyzen so onsen genedigen here to guede to maicken en vurgeruert steet ind dairmede der schattingen ruytergelde ind anders verlaiten to wesen, beheltelicken die twee pontschattingen tot verlossingen myns jonckeren van Moirsse als vurscreven steyt

Item nyemant geen verschryvonge, gebott noch verbott op dezen pennynge to doin dan die te keeren tot onderhaldingen myns gendigen heren staitz ind voirt gelyck vurscreven steyt.³

Noten

1 Gelders Archief, Hertogelijk Archief, inv.nr. 1051 f.4r.

2 Idem. Tot zover is de tekst van de ordonnantie in de rekening van de accijnsmeesters voor het kwartier van Arnhem in 1495-1496 opgenomen.

3 De tekst is vanaf 'beheltelicken in alle stede etc.' ontleend aan: Gelders Archief, Hertogelijk Archief, inv.nr. 10, f.149-150; zie Nijhoff VI-I *Gedenkwaardigheden*, oorkonde nr. 122.